

กระบวนการสร้างชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ BUDDHIST COMMUNITY BUILDING PROCESS

สุทธิพันธ์ อรัญญวาส¹

กิตติภัทร เทศกำจร² และ เยาวนิตย์ อรัญญวาส³

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2}

โรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย³

Sutthiphan Arunyawat¹

Kittiphat Thedkamchorn² and Yoawanit Arunyawat³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi-Et Buddhist College^{1,2}

Sritawatwitthayalai School³

Corresponding Author; E-mail: a.sutthiphan@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์หลักการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา 2) วิเคราะห์ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ และ 3) วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ

หลักการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนาผลการวิจัย พบว่า หลักธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนางานชุมชนสัมพันธ์ ได้แก่ 1) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะและสังคม สนับสนุนความเกื้อกูลกัน ผู้ปฏิบัติให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว เชื่อมสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ประกอบด้วย (1) การให้ทาน ช่วยเหลือเกื้อหนุนผู้อื่น (2) พุทฺธจาคีและมีประโยชน์ สร้างสรรค์ความสามัคคีแก่หมู่คณะ (3) ประพฤติประโยชน์ต่อส่วนรวม/ผู้อื่น (4) ประพฤติตนเสมอต้น

* ได้รับบทความ: 24 สิงหาคม 2564; แก้ไขบทความ: 24 กันยายน 2564; ตอรับตีพิมพ์: 30 มิถุนายน 2564

Received: August 24, 2021; Revised: September 24, 2021; Accepted: September 30, 2021

เสมอปลาย 2) อิทธิบาท 4 คือ ธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ คือ ความพอใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่จดจ่อ (จิตตะ) และความพิจารณาไตร่ตรอง (วิมังสา) 3) พรหมวิหาร 4 คือ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ ประกอบด้วยความรัก ความปรารถนาดี (เมตตา) ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (กรุณา) ความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น (มุทิตา) และความวางใจเป็นกลาง เข้าใจตามหลักแห่งเหตุผล (อุเบกขา) เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ควรมีในตนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน และสังคม 4) ภาวนา 4 คือ การเจริญ ฝึกอบรมการพัฒนา ประกอบด้วย (1) กายภาวนา พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เกิดประโยชน์ ถูกต้องดีงาม (2) สีสภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความเกื้อกูลเกื้อกัน (3) จิตภาวนา

การฝึกอบรม พัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน ผ่องใส (4) ปัญญาภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องดีงาม 5) พละ 5 หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย (1) หลักความเชื่อมั่นในการพัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จ (2) ศีล ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนและสังคม (3) วิริยะ มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ (4) สมานี ความมีจิตใจมั่นคง (5) ปัญญา ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรอง พิจารณาก่อนตัดสินใจทำสิ่งนั้น ๆ 6) อปริหานิยธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ประกอบด้วย ความพร้อมเพรียงกันทั้งประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่ควรทำ ทำให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ, ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ดีแล้ว, เชื่อฟังผู้ใหญ่ ประพฤติอ่อนน้อม ทำให้สามารถปกครองกันได้, สามารถอดกลั้นต่อสิ่งล่อใจหรือยั่ววนใจได้ และไม่ทำผิดอันจะเป็นเหตุให้เสียงาน และการตั้งความปรารถนาดีต่อผู้มาร่วมทำงานกับตน มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น

ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย 1) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) กำหนดเป้าประสงค์ 4) มีข้อตกลงร่วมกัน การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ จะทำให้ชุมชน มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า เป็นการดำเนินการผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ และตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพธิ์ทองจังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินการในลักษณะการสร้างร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดร่วมกันของคนในชุมชน และดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าประสงค์โดยมีเป้าหมาย คือ เป็นชุมชนวิถีพุทธ ที่เกิดสันติสุข เป็นชุมชนปลอดอบายมุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสารักษาป่าชุมชน กลุ่มเยาวชนต้นกล้าปลูกป่า ส่วนการทำงานเครือข่าย พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายในพื้นที่ เป็นการสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนเทศบาลตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน และเครือข่ายนอกพื้นที่ เป็นการตกลงให้การสนับสนุนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายนอกพื้นที่

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน; ชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ; การมีส่วนร่วม

Abstract

This research has the following objectives: 1) to analyze the principles of community relations development in accordance with the principles of Dhamma in Buddhism, 2) to analyze the strategies of community relations practices in the Buddhist way, and 3) to analyze public participation and the creation of community networks. Buddhist relationship.

Principles of community relations development according to the Dhamma principles in Buddhism. The result of the research shows that the principles that contribute to the development of community relations activities are: 1) Sangahavattthu 4 is the Dhamma principle that promotes unity among faculties and society. Supporting each other To be friendly and to create affection Good connections of people in the community, consisting of (1) giving, helping, supporting others (2) speaking well and with benefits Create unity to the group. (3) Behave for the benefit of the public / others. (4) Consistently behave themselves. 2) The influence of Baht 4 is the dharma of success. Or the Dharma which is the reason for success is satisfaction (chanting), perseverance (persistence), attention (chitta) and thoughtfulness (discretion). Composed of love Good wishes (compassion), compassion, compassion for others (please), joy for the success of others (Muthita) and neutral trust. Understand by reason (equanimity) is an important

principle for leaders or guardians that should have in themselves and apply in the development of community and society. 4) Prayer 4 is the development training. Body training To be aware of all external things in a way that is beneficial, correct, and good. (2) Siwan Pray, training, behavior development to be in discipline To live together with others with each other. (3) mental prayer training to develop a strong, cheerful, cheerful. (4) Wisdom prayer. Training to develop wisdom to know and understand all things as true. Able to live life with accuracy. 5) Physical Education 5 principles that promote community and society to be strong, consisting of (1) confidence in the development of work successfully (2) order and order of the community. And society. (3) Wiriya is determined to accomplish the task as intended. (4) Concentration, stability, (5) Intelligence, ability to consider Consider before deciding to do such a thing. 6) Apostolic philosophy is that Dhamma is the location of perpetuity. It consists of being in unison, ending the meeting, and doing the work that should be done. Resulting in unity among the group, following the rules and obeying the elders Behavior Enables each other to govern, able to withstand temptation or seduction And do not make mistakes that will cause loss of work And setting good wishes for those who work with them Generous to colleagues Do not envy others

Strategies for community relations performance The results of the research showed that Is to build relationships among people in the community Create development activities in accordance with the way of life of people in the community By participation and joint ownership of people in the community By bringing the principles of Buddhism integrated with beliefs, culture, traditions and community life Based on the analysis of the needs and potential of the community Proceeded as a mutual agreement Strategic guidelines There are steps to be taken: 1) Community to set directions 2) Create participatory development activities 3) Set goals 4) Have mutual agreement The community relations practice in the Buddhist way will enable the community to have potential, morality and ethics, leading to a knowledge-based society. Causing people in the community to have social immunity Have reconciliation and peace The goal is to make the community managed by people in every area of the community, resulting in discipline.

Have generosity Have a democratic mind Respect the opinions and rights of others.
Having volunteer spirit to make a contribution to participation

Participation and networking of Buddhist community relations The results of the research showed that Is carried out through participatory activities of people in the community The results of the research showed that Chang Phuak Subdistrict Suvarnabhumi District And Pho Thong Subdistrict Phon Thong District, Roi Et Province Operate in the form of community cooperation in participating in development activities that arise from the joint determination of people in the community. And implementing the objectives with the goal of being a Buddhist community That caused peace Is a free society Be safe in life and property. Have established a community forest volunteer group Reforestation youth seedling group As for network operation, it was found that there are 2 characteristics which are network in the area Is a collaboration with the municipality school, community health promotion hospital And the outside area network It is an agreement to support the exchange of learning with off-network networks.

Keywords: Community Development; Community Relations; Buddhist Way Of Life; Participation

บทนำ

ประเทศไทยภายใต้กระบวนการพัฒนามีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรม ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีของต่างประเทศเข้ามาพัฒนา ประเทศมากยิ่งขึ้นตามลำดับ จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูกครอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิด และภูมิปัญญาตะวันตกจนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนกระแสความทันสมัยที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกกระแส เหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับ สถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน จึงเป็นเหตุให้ “สังคมมี ปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ชุมชนเป็นสังคม ขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคมขนาดเล็ก คือ บ้าน โรงเรียน กับสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ และโลก ชุมชนมีทั้งบุคคล องค์ความรู้และ สถานที่ที่สามารถให้การศึกษ ในการพัฒนาคน ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ ชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริง

ที่เป็นอยู่ ในสังคมนั้น ๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นสามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ได้อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์ และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิตที่แท้จริง นั่นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นหากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว พบว่า ชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความหวงแหนในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุก ๆ ด้าน รวมทั้ง สภาพปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย การแก้ไข ปัญหาเหล่านั้นทำได้ยากขึ้น ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้าม ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใน ชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่ สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกัน สามารถควบคุม และจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของ ตนเองในด้านต่าง ๆ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540 อ้างถึงใน กิรติ กมลประเทืองกร) การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคยมีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีต ไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยการประโยชน์ทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้ ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะ ประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงาน เทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมีข้าศึกศัตรู เข้ามารุกราน ยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิทยาคม เป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญ ปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อย กว่า 40 - 50 ปี คำว่า ชุมชนวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้ยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การบริโภคเพื่อบำบัดความทุกข์เวทนาเกิด จากทางสรีระภาพหรือความจำเป็นทางชีวภาพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการบำบัด ร่างกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ปัญญาก็ไม่สามารถเกิดได้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยระงับกามสุขได้ อย่างแท้จริง เมื่อปัญญาเกิดมนุษย์ก็จะสามารถบรรลุไปถึงขั้นความสุขในระดับที่ถ้อย ว่าเป็นระดับความสุขที่ไม่จำเป็นต้องบริโภค แล้ว เช่น ความสุขจากการมีความเมตตา กรุณาผู้อื่น หรือความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่น ให้ความทุกข์ของเขาสงบเบา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543 : 227)

ยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้สังคมโลกมีลักษณะเป็นพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งด้าน ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ความคิด เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง หรือที่เราเรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” (Globalization) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว สำหรับประเทศไทยนั้นได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนายุทธศาสตร์ของไทย 6 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารงาน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการองค์กรที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ของประเทศ การกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ตามแนวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงน่าจะเป็นกระบวนการเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีการร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ตามภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และ วิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบและ ระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็นการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น หลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจาก ความสมดุล ความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ อย่างมีคุณภาพสอดคล้อง เชื่อมโยงกับ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนตามวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้ การรวมตัวกันในลักษณะของการสร้างเครือข่ายจะเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองกับชุมชนอื่น จะเป็นการพึ่งพาและร่วมมือจนสามารถช่วยเหลือป้องกันและแก้ไข ปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่มีความเป็นองค์รวม เกี่ยวพันกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การปกครอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชน ส่วนงานภาครัฐและเอกชน

ดังนั้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะดำเนินการในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์ตามวิถีพระพุทธโดยบูรณาการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์หลักการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ
3. เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ดำเนินการโดยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชน ผู้นำชุมชน นักวิชาการ รวมทั้งสิ้น 50 รูป/คน ดังนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ลักษณะเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.2 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง หลักการและแนวทางปฏิบัติในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แล้วนำมากำหนดนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัย เลือกประเด็นสำคัญมาเขียนเป็นข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาการวิจัยและประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การพัฒนาชุมชนตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกิจกรรมการพัฒนางานชุมชน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะและสังคม สนับสนุนความเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว เชื่อมสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน 2) อิทธิบาท 4 คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง 3) พรหมวิหาร 4 คือธรรมหรือหลักความประพฤติอันประเสริฐ เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ควรมีในตนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและสังคม เพราะช่วยกำกับความประพฤติให้ถูกต้องดีงาม เกื้อหนุนผู้อื่น และสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข 4) กาวนา 4 คือ การเจริญ ฝึกอบรม การพัฒนา 5) พละ 5 หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง 6) อปริหานิยธรรม คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7) สาราณียธรรม 6 คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน 8) สปัจริยธรรม 7 คือ ธรรมของคนดี คนฉลาด มีความสามารถในการทำงาน มีวิสัยทัศน์ รู้สิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม สังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนา เช่น การทำงานกลุ่มจิตอาสา การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย 1) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) กำหนดเป้าประสงค์ 4) มีข้อตกลงร่วมกัน

การดำเนินงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ เป็นการดำเนินงานโดยผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เปิดโอกาสหรือชักชวนให้ทุกคนทุกครอบครัวในชุมชนเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในกิจกรรม โดยกำหนดกิจกรรมบนฐานความเชื่อตามหลักธรรม คำสอน และยึดถือปฏิบัติตามวิถีชุมชนพุทธศาสนา สรุปได้เป็น 5 ยุทธศาสตร์ 13 กลยุทธ์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคน มี 2 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การส่งเสริมครอบครัวอบอุ่น

กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มี 3 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เป็นชุมชนน่าอยู่

กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมสุขภาวะชุมชน

กลยุทธ์ที่ 3 การส่งเสริมอาหารปลอดภัย

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ มี 3 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เหมาะสม

กลยุทธ์ที่ 2 การเสริมสร้างศักยภาพและความพร้อมของกลุ่มอาชีพ

กลยุทธ์ที่ 3 การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมวัฒนธรรม มี 3 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การส่งเสริมมารยาทไทย อารมณ์และรักษาไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

กลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

กลยุทธ์ที่ 3 สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างเสริมจิตอาสา มี 1 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 อาสาสมัครพิทักษ์ชุมชน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนไม่ได้ทำเพราะความเข้าใจหลักการมีส่วนร่วม แต่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติง่าย ๆ ของชาวบ้าน คือ เมื่อมีการขอความร่วมมือก็ให้ความร่วมมือด้วยการร่วมทำกิจกรรม ชาวบ้านไม่ได้มีความรู้ว่าการมีส่วนร่วมที่เกิดประสิทธิภาพลักษณะเป็นอย่างไร ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงไม่ได้เกิดการพัฒนา เป็นแต่เพียงปฏิบัติสืบทอดกันมาตามวิธีการที่ทำอยู่เป็นประจำเท่านั้นเอง ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชน คือประชาชนเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมในนโยบายของรัฐที่กระจายมาสู่การปกครองระดับท้องถิ่น

กิจกรรมของเครือข่าย เช่น การประชุม อบรม สัมมนา ปลูกป่า บวชป่า สำรวจพืชป่า สร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การลงแขกเกี่ยวข้าว การพัฒนาหมู่บ้าน บริการสังคม บริการวิชาการเกี่ยวกับอนุรักษ์ป่าชุมชน, อุปสรรคและปัญหาของการทำงานเครือข่ายที่พบคือ ขาดแคลนงบประมาณดำเนินการ ขาดการบริหารจัดการที่ดี เพราะทำงานกันแบบง่าย ๆ ไม่ได้เน้นหลักการมาก

การจัดการเครือข่าย มีกระบวนการทำงาน ดังนี้ 1) การประชุมหารือ และมีข้อตกลง/ข้อสรุป ร่วมกันในการวางแผนงานและดำเนินการ 2) การสร้างภาคีเครือข่าย เป็นการขยายขอบเขตการทำงานให้กว้างขวางออกไป 3) การมอบหมายหน้าที่กันทำตามความสามารถ 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน 5) การหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม ส่วนผลสัมฤทธิ์ในการทำงานเครือข่าย

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การพัฒนาชุมชนตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

2. ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา บูรณาการกับความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการ และศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย 1) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง 2) สร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) กำหนดเป้าประสงค์ 4) มีข้อตกลงร่วมกัน

การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ จะทำให้ชุมชน มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุกๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนค่อนข้างได้รับความร่วมมือดีจากประชาชน เพราะชาวบ้านเล็งเห็นประโยชน์ที่ใช้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนก็เป็นการได้พัฒนาคุณภาพชีวิตตนและครอบครัวตนด้วย ดังนั้นชาวบ้านจึงยินดีให้ความร่วมมือเวลาทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งคือมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการทำกิจกรรมด้วยซึ่งพระสงฆ์เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน เพราะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ใดๆ ที่เป็นเหตุแห่งความขัดแย้ง แต่ยังคงการเชื่อมโยงกับนโยบายการมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งหากเกิดขึ้นได้ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จาก

การมีส่วนร่วมมากกว่านี้ ส่วนการทำงานเครือข่ายยังเป็นการทำงานกับเครือข่ายประเภทเดียวกับตนมากกว่า เช่น เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชน ยังขาดการขยายเครือข่ายกลุ่มอื่น เช่น เครือข่ายกลุ่มเยาวชนจิตอาสา และขาดการขยายเครือข่ายในระดับสูงและระดับกว้าง กล่าวคือ ขาดการขยายเครือข่ายที่ครอบคลุมมิติการทำงานในด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 การพัฒนาการมีส่วนร่วมนอกจากการสร้างบทบาทกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ควรได้บูรณาการกับกิจกรรมการพัฒนาที่ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนด้วยจึงจะกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้มากกว่านี้

1.2 การทำงานเครือข่ายควรได้ครอบคลุมมิติการทำงานในด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ ซึ่งจะมีผลดีกับการทำงานคือสามารถพัฒนางานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา
2. ควรศึกษาการพัฒนารูปแบบการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

1. หลักธรรมกับการพัฒนางานชุมชนสัมพันธ์ ได้แก่

1.1 สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะและสังคม สนับสนุนความเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว เชื่อมสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ประกอบด้วย (1) การให้ทาน ช่วยเหลือเกื้อหนุนผู้อื่น (2) พุทจาติและมีประโยชน์ สร้างสรรค์ความสามัคคีแก่หมู่คณะ (3) ประพฤติประโยชน์ต่อส่วนรวม/ผู้อื่น (4) ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย

1.2 อธิปไตย 4 คือ ธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ความพอใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่จดจ่อ (จิตตะ) และความพิจารณาไตร่ตรอง (วิมังสา)

1.3 พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ ประกอบด้วยความรัก ความปรารถนาดี (เมตตา) ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (กรุณา) ความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น (มุทิตา) และความวางใจเป็นกลาง เข้าใจตามหลักแห่งเหตุผล

(อุเบกขา) เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ควรมีในตนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและสังคม เพราะช่วยกำกับความประพฤติให้ถูกต้องดีงาม เกื้อหนุนผู้อื่น และสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข

1.4 กาวนา 4 คือ การเจริญ ฝึกอบรม การพัฒนา ประกอบด้วย (1) กายกาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เกิดประโยชน์ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างเหมาะสม ถูกต้องดีงาม (2) สीलกาวนา การฝึกอบรมพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความเกื้อกูลเกื้อกัน (3) จิตกาวนา การฝึกอบรม พัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และสุขสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส (4) ปัญญากาวนา การฝึกอบรม พัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องดีงาม จนถึงเป็นอิสระจากเครื่องเศร้าหมองจิตใจทั้งหลาย

1.5 พละ 5 หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย (1) หลักความเชื่อมั่นในการพัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จ (2) ศีล ความปกติเรียบร้อย หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนและสังคม (3) วิริยะ ความหมั่นเพียร พยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ (4) สมานี ความมีจิตใจมั่นคง ไม่วอกแวก (5) ปัญญา ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรอง พิจารณาก่อนตัดสินใจทำสิ่งนั้น ๆ คือ เข้าใจสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง

1.6 อปริหานิยธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ประกอบด้วยความพร้อมเพรียงกันทั้งประชุม เล็กประชุม และทำกิจที่ควรทำ ทำให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ ซึ่งความสามัคคีนี้เป็นพลังให้เกิดความสำเร็จแห่งการงานทั้งปวง, ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบที่กำหนดไว้ดีแล้ว, เชื่อฟังผู้ใหญ่ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่าน ซึ่งทำให้สามารถปกครองกันได้ และแสดงออกถึงความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย, สามารถอดกลั้นต่อสิ่งล่อใจหรือยั่วชวนใจได้ และไม่ทำผิดอันจะเป็นเหตุให้เสียงาน เช่น ไม่เห็นแก่อาภิสินบน เป็นต้น และการตั้งความปรารถนาดีต่อผู้มาร่วมทำงานกับตน มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น ซึ่งจะส่งเสริมบรรยากาศความรักความอบอุ่นในการทำงานร่วมกัน

1.7 สารณียธรรม 6 คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน เพราะเหตุแห่งการคิดดี พุดดี ทำดีต่อกัน ไม่หลงลาภสักการะ รู้จักแบ่งปันผู้อื่น ประพฤติมีศีลธรรมเหมือนคนอื่น ไม่ประพฤติเสียหายให้เป็นที่ยรังเกียจของหมู่คณะ และมีความเห็นเข้ากันได้กับผู้อื่น ไม่วิวาท ขัดแย้งจนเป็นเหตุให้เสียการงานนั้น ๆ

1.8 สปัจริยธรรม 7 คือ ธรรมของคนดี คนฉลาด มีความสามารถในการทำงาน หากเป็นผู้นำ ก็เป็นคนมีวิสัยทัศน์ รู้สิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม กล่าวคือ รู้เหตุ รู้ผลของเรื่องนั้น ๆ รู้สถานะ กำลังความสามารถของตน รู้ประมาณหรือความเหมาะสมในสิ่งนั้น ๆ รู้เวลาที่เหมาะสมในการทำกิจการงานทั้งหลายให้ประสบความสำเร็จ รู้ว่าบุคคลไหนมีลักษณะนิสัยและความสามารถอย่างไร และรู้ชุมชนว่ามีบริบทอย่างไรบ้างแล้วปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2. การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน 1) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง 2) ชุมชนร่วมกันสร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) ชุมชนร่วมกันกำหนดเป้าประสงค์ 4) มชนมีข้อตกลงร่วมกัน

การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ จะทำให้ชุมชน มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. (เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน). กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา: มหาวิทยาลัยเกริก.
- ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. (2534). การพัฒนาเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- พิทยา ว่องกุล. (2539). แนวคิดฝ่าวิกฤตทุนนิยมไร้พรมแดน เศรษฐธรรมและอภิปไตยชุมชนไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความ เป็นอื่น. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ไพบูลย์ เจริญทรัพย์. (2534). การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นวกนก จำกัด.
- เสรี พงศ์พิศ และคณะ. (2531). ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2525). การพัฒนาชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.